

ФОНОГРАФІЧНІ ТА ЛЕКСИКО-МОРФОЛОГІЧНІ МАРКЕРИ ІДІОСТИЛЮ ДЖОАН РОЛІНГ

Терсіна І. З.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті на матеріалі англослов'янської поттеріани розглядаються фонографічні та лексико-морфологічні засоби вираження, які вжиті у прикметникових словосполученнях. З'ясовано ідіолектні особливості прикметникових словосполучень, як іманентної ознаки стилю письменниці.

Ключові слова: прикметникові словосполучення, ідіостиль, звукопис, графічне зображення, словотвірні моделі.

В статье на материале англоязычной поттерианы рассматриваются фонографические и лексико-морфологические средства, которые употребляются в адъективных словосочетаниях. Выявлено идиолектные особенности адъективных словосочетаний как имманентного признака стиля писательницы.

Ключевые слова: адъективные словосочетания, идиостиль, звукописание, графические изображения, словообразовательные модели.

This article presents a study of phono-graphic and lexical and morphological expressive devices, used in adjectival phrases. Idiolect features, as immanent characteristic of the author's style, have been established.

Keywords: adjectival phrases, idiostyle, graphic organization, word-formation.

Синтаксис словосполучення продовжує розвиватися як розділ лінгвістики. І не в останню чергу через те, що приходить усвідомлення великих можливостей вивчення через словосполучення дискурсивних особливостей мовлення, авторського стилю у творах сучасної художньої літератури з урахуванням їх ідіолектних особливостей. Оскільки словосполучення може розглядатися як стилетвірний маркер, **актуальним** є з'ясування стилетвірної ролі словосполучень у художньо-літературному макротексті як носіїв авторських інтенцій. *Метою* статті є визначення фонографічних виражальних засобів, ужитих у прикметникових словосполученнях поттеріани. Слід зазначити, що романи Джоан Ролінг, як маловивчені, як нові англослов'янські художні тексти жанру фентезі, безумовно, є в центрі уваги сучасних лінгвістичних досліджень.

На думку О. Г. Фоменко [8] "більш за все індивідуальність стилю визначається через вибір слів і словосполучень". Стилістичний потенціал прикметників і прикметникових словосполучень, зокрема, відзначали І. В. Арнольд, Л. П. Єфімов, Т. Л. Знаменська, Ю. М. Скребнев, Н. В. Тучина. У зарубіжній науці виокремлено думку вчених С. Пола і Е. Грінштайна [9] про те, що однією з ознак літературної якості будь-якого художнього твору є вмiле вживання автором прикметникових порівняльних зворотів. Англійський дослідник Б. Ягода називає письменників, які оригінально поєднують два, три чи більше прикметника д сурядному словосполученні або з іншими прислівниками, "віртуозами" [10].

У формуванні і передачі авторської інтенції беруть участь одиниці різних рівнів мовної системи, оскільки стиль, як стверджує В. В. Одинцов [6], це цілісна сукупність "факторів експресії", які передають особливе смислове "забарвлення" висловлення. Інші дослідники додають: "Стиль досягається завдяки трансформації автором загальноновживаних мовних елементів, а саме їх відбір, осмислення та комбінацію" [11, с. 549]. При цьому можна зазначити, що в текстах жанру дитячої казки авторка дуже ретельно підходить до вибору лінгвістичних засобів вираження.

Дослідження текстів дає підстави стверджувати, що для стилю Джоан Ролінг у творенні й організації прикметникових словосполучень є характерним комплексне застосування художніх засобів: принципу фоніки, зображальних і виражальних засобів. Особливого значення набувають фонографічні засоби вираження.

Загальновідомо, що індивідуальність стилю письменника розкривається через звучання тексту і його графічне зображення, а художня мова в ідеалі має сприйматися не тільки візуально, а й на слух у живому інтонаційному звучанні, що значно посилює обсяг естетичної інформації, додаючи до неї емоційне ставлення мовця і навіюючи його слухачеві [7, с. 302]. Один із шляхів, яким доходить до читача твір, є фоніка, “себто звучання твору, і це звучання, як, зрештою, й ритм, діє на нас не через інтелект, а безпосередньо – від душі письменника в душу читача” [3, с. 5]. На думку А. В. Ткаченка [7, с. 131], художня мова починається вже на рівні звука. Цю думку підтримує і В. А. Кухаренко [4, с. 17], вважаючи, що навіть така мінімальна одиниця, як звук, який не має власного семантичного змісту, при входженні в художньо організоване мовлення створює додаткову естетичну та смислову навантаженість висловлення завдяки виконанню зображальної та експресивної функцій. Г. Гадамер [2, с. 387] у праці “Про вклад поезії в пошук істини” писав: “. . . Поетичне слово – це єдність звукового і значеннєвого. Міра їх взаємопов’язаності може бути більшою чи меншою. Аж до апогею, коли в певних видах мистецтва, які реалізуються в мові, це вже повна нерозривність”. Автор під “певними видами мистецтва” мав на увазі передусім лірику. Однак і мова художньої прози має складне музичне “інструментування”, що забезпечується такими засобами, як звуконаслідування, алітерація, асонанс.

Вивчення змістової сторони одиниць структури мови, особливостей їх мовленнєвого функціонування правомірно пов’язане зі специфікою їх формального і навіть звукового оформлення. Так, Л. А. Вербицька та М. В. Гордіна [1, с. 116] відзначають, що “окремі слова, поєднуються в більші одиниці, і з фонетичного погляду становить інтерес питання, яким чином відбувається це поєднання під час породження мовленнєвого висловлення”.

Щодо корпусу прикметникових словосполучень художніх текстів поттеріани можна сказати, що своєрідною опорою сполучення їх компонентів, яке першочергово зумовлене змістовими, концептуальними і етимологічними факторами, може служити звукова симетрія і природна гармонія, закладена в самій мові. Своєрідність звукового оформлення компонентів прикметникових словосполучень досягається різними лексико-евфонічними засобами, які сприяють відбору і комбінації компонентів як складників прикметникових словосполучень, забезпечуючи їх організаційність. До таких лексико-евфонічних маркерів відносять алітерацію, асонанс, риму.

Прикметною ознакою у структуруванні прикметникових словосполучень поттеріани є роль фонетичних факторів. Використання письменницею образного засобу звукової організації надає невід’ємного експресивно-стилістичного забарвлення художньому мовленню циклу романів. Залежно від типу “звукового інструментування” (звукових повторів) у корпусі досліджених одиниць виділяються алітеровані, асонансні і римовані конструкції: *confused and curious, long and lanky, pink and porty, wet and windy, pretty powerful, as still as a statue; abashed and angry, respected and respectable*. Алітерація і асонанс створюють ефект евфонії, тобто милозвучність звучання. Найчастіше письменниця використовує лексико-евфонічні засоби для організації вільних сурядних словосполучень.

Найпоширеніший тип звукового повтору, властивий для компонентів прикметникових словосполучень, представлений алітерацією, що пояснюється домінуючою позицією сонорних у звуковій системі англійської мови.

У моделях вільних сурядних прикметникових словосполучень представлений двократний суміжний тип алітерації: *disturbed and dangerous, sleepy and stupid, strong and silent*.

Алітерованим може бути один приголосний звук: *small and skinny, the great and the good, pleased and proud*.

Алітерація використана для організації таких словосполучень: *so shocked, brightly blue, deadly dull, politely puzzled, really rare, slightly surprised*.

У текстах знаходимо такі приклади асонансу: *apparently alone, utterly unsurprised*.

Рима, що становить разом з алітерацією один з видів повтору на фонологічному рівні, також є характерною для поттеріани. В основі рими, як відомо, лежить співзвучність, фонічна відповідність двох чи декількох слів: *as strong as we are united, as weak as we are divided*. Проте рима в текстах – не тільки звуковий повтор і ритмотвірна одиниця, а й одиниця, яка несе головне смислове й емоційне навантаження висловлення. Наведемо приклади: *“It must’ve been really bad, because everyone went mad”* (14, 216), *“Hogwarts, Hogwarts, Hoggy Warty Hogwarts, teach us something please, whether we be old and bald”* (12, 95).

Одним з важливих складових елементів мовлення, всіх його форм і різновидів є, як відомо, ритм. Звертає на себе увагу чітка ритмічна структура, властива прикметниковим словосполученням поттеріани. Ритмічною організацією досягається гранична впорядкованість таких одиниць.

Ритмічна структура більшості зареєстрованих словосполучень вказує на тісний зв’язок ритму з довжиною (слова з більшою кількістю складів ідуть за словами з меншою кількістю складів) і з акцентною організацією їх компонентів. Ритм ланцюжкових конструкцій доводить, що такі конструкції починаються з коротких синтагм і поступово збільшуються до завершення висловлення: *low, musical; black, hairy, gigantic; too old, too poor, too dangerous*. Проведений аналіз зв’язку ритму з довжиною слів підтверджує висновки вчених стосовно взаємозв’язку між довжиною слів і порядком їх слідування у складі словосполучень.

Стилістично значущим є темпоритм, який утворено із сурядних ланцюжків прикметникових словосполучень, що надають прозі ефекту розлогості фрази. Ритм наче навмисно призупиняється за допомогою вжитих у кінці сурядного ряду довгих прикметників чи дієприкметників із більшою кількістю складів, що створюється відчуття “напруження”. Наведемо приклади: *“And I’ve told you a million times,” said Lupin, “that I am too old for you, too poor...too dangerous”* (17, 582), *“Because I am much older, much cleverer, and much less valuable,” said Dumbledore”* (17, 533), *“Voldemort might be a ruin of his former self, but he was still terrifying, still cunning, still determined to regain power”* (13, 12), *“But mostly she was sweet, and scared, and harmless”* (18, 455).

Графіко-зображувальне оформлення прикметникових словосполучень, зокрема курсив, написання компонентів словосполучення з великої літери і розрив (тобто три крапки або тире) або комбінація кількох прийомів, виконує стилістичну функцію, тобто вказує на те, що словосполучення виділяється як таке, що несе особливе емоційне логічне навантаження серед інших мовленнєвих одиниць.

Курсивом у тексті поттеріани виділяється одне слово в структурі речення (перший приклад) або декілька слів, навіть все прикметникове словосполучення (другий, третій приклади), наприклад: (1) *“Of course, Lupin breathed, “so simple...so brilliant... he cut it off himself?”* (17, 118). Курсив позначає інтенсифікацію і перенос фразового наголосу на прикметник *brilliant*, що виділяється; (2) *“Yet there was something wrong, something eerie...her hair was whipped around her by the fierce wind”* (17, 234), (3) *“He was gliding towards the gigantic building with a sense of calmly euphoric purpose...so close...so close”* (18, 366).

Написання речення великими літерами у прямій мові передає манеру мовлення, зміну інтонації, гучність, силу звука, тобто виконує функцію передачі емоційного стану мовця в момент мовлення, наприклад: *“HAVE YOU GONE MAD? Ron bellowed. Are you a witch or not?”* (16, 483). У наведеному прикладі це пояснюється лексевою *bellowed*, що означає *“to shout loudly, in a deep voice”* і пояснює комунікативну функцію застосованого письменницею шрифту.

Слід зазначити, що розрив між повторюваними однаковими моделями прикметникових словосполучень або розрив між компонентами в межах однієї моделі, що представлено на письмі трьома крапками, тире або тим і іншим, підсилює експресію повтору, пор.:

“He looked down, and saw something...something incredible” (18, 282);

“At the same moment, Harry felt Hermione collapse next to him. He was alone...completely alone...” (14, 281);

“I don’t imagine anyone who met her wouldn’t have liked her...very brave...very funny...it was the most horrible thing” (15, 164);

“A wizard-young, foolish and gullible – wandered across my path” (16, 708);

“The Bluebottle: A Broom for All the Family – safe, reliable and with in-built anti-burglar buzzer” (12, 110);

“Only because you’re too – well – noble to use them” (12, 14);

“Potter, I – that was very, very gallant of you – but don’t you realize?” (18, 477).

Як бачимо, речення переривається трьома крапками (один раз, двічі і тричі в середині або в кінці) і тире (одне тире, два тире, три тире), які виділяють прикметникове словосполучення, тобто додають йому особливого стилістичного навантаження. Курсив і тире, як правило, відзначають інтенсифікацію або перенос фразового наголосу на прикметникове словосполучення, що виділяється.

Дж. Ролінг використовує курсив і в такому прийомі текстотворення, як парцеляція. Як відомо, парцеляція – засіб мовленнєвого представлення єдиної синтаксичної структури – речення декількома комунікативно самостійними одиницями – фразами. “Фраза, в якій реалізується структурно основна частина речення, є базовою; фраза, в якій реалізується структурно залежна частина – парцелят” [5, с. 159]. Мовленнєва парцеляція синтаксичної структури реалізується за допомогою інтонації (в письмовому тексті – її графічними показниками є знаки пунктуації), однак використовуються і інші допоміжні засоби, зокрема в поттеріані використовується курсив, наприклад: *“Xenophilus had been right, in a way ...Limited. Narrow. Close-minded”* (18, 352). Такий прийом спрямований на привертання уваги читача до найбільш важливих з точки зору письменниці елементів контексту.

Графічне виділення розташовується на найнижчому ярусі побудови тексту, однак воно робить суттєвий внесок у збільшення змістової ємності циклу романів. Фонографічні засоби характеризують персонаж зсередини, з боку самого персонажа, що сприяє створенню не лише зображальної, але й достовірної оповіді.

Нами встановлено, що структурно-ідіолектні особливості прикметникових словосполучень поттеріани виявляються в недотриманні конвенціональних правил словотворення й у маніпулюванні з незвичним використанням суфіксів, що не заважає розумінню новоутворених лексичних одиниць. Авторка активно використовує словотворчі ресурси сучасної англійської мови, утворюючи нові одиниці на основі існуючих моделей, що також можна розглядати як іманентну ознаку художнього стилю письменниці. Оскільки належність синтаксичних моделей прикметникових словосполучень до мовної системи не передбачає внесення будь-яких кардинальних змін у їх структуру, тому письменниця передає своє бачення тексту через наповнення системних синтаксичних моделей творчо дібраними похідними прикметниками, утвореними афіксацією та словоскладанням. Поява оказіоналізмів зумовлена необхідністю зображення предметів, об’єктів вигаданого світу. Наведемо приклади: *“Mr Dursley had a perfectly normal, owl-free morning”* (18, 9); *“I won’t have this namby-pamby, wishy-washy nonsense about not hitting people who deserve it”* (14, 24); *“Hagrid could be seen from the upstairs windows, bundled up in a long mole-skin overcoat”* (12, 133).

У системі лексичних засобів, які письменниця використовує для створення образності розповіді, важливе місце займають означальні компоненти прикметникових словосполучень, виражені похідними прикметниками-конституентами. Такі компоненти дають широкі можливості для відображення в синтетичних образах суб’єктивного авторського бачення світу. Наприклад:

"Mr Weasley, Fred and George were all observing him, stony-faced" (17, 320);

"Owl feathers, apple cores, a number of spellbooks lay higgledy-piggledy among the tangled robes on his bed" (17, 42);

"Harry sat there, white-faced and furious, staring at Uncle Vernon, hardly able to believe it" (14, 20);

"Kwikspell is an all-new, fail-safe, quick-result, easy-learn course" (13, 98).

Серед похідних прикметників у складі прикметникових словосполучень привертають увагу індивідуально-авторські утворення. Особливо цікавими є гостро-емоційні епітети-оцінки із суфіксом *-like*. Використання таких порівняльних епітетів є цікавою особливістю стилю Дж. Ролінг і слугує одним з ефектних засобів типізації персонажів. Наприклад:

"The little creature on the bed had large, bat-like ears and bulging green eyes the size of tennis balls" (13, 15);

"Harry had to crane his neck to look up into the giant face above: it was ancient and monkey-like" (13, 226);

"Mr Malfoy said nothing. His face was suddenly masklike" (13, 247).

Такі означення використовуються для більш стислого і лаконічного опису персонажів або, як і інші образні засоби, які використовує письменниця, для створення комічного ефекту, вираження сатиричного або іронічного ставлення до героїв. Наприклад:

"He stood poker-straight and awkward-looking" (17, 320);

"Harry lay awake trying to convince himself that his feelings for Ginny were entirely older-brotherly" (17, 271).

Характерними для авторського стилю є похідні прикметники, утворені за допомогою напів-префікса *half-*: *half-exasperated, half-commiserating; half-terrified, half-furious; half-amused, half-exasperated; half-exasperated, half-admiring*.

Для опису зовнішності героїв популярними в романах є словосполучення з похідними прикметниками моделі *adj+participle (ed)*:

"Then Malfoy turned into the hook-nosed teacher, Snape, whose laugh became high and cold" (12, 97);

"The tall, thin, black-haired man standing next to her put his arm around her" (12, 153);

"As Gryffindors came spilling onto the field, he saw Snape land nearby, white-faced and tight-lipped then Harry felt a hand on his shoulder and looked up into Dumbledore's smiling face" (12, 164);

"Fred and George Weasley were sitting, puffy-eyed and tousle-haired, next to fourth-year Alisia Spinnet" (13, 83);

"There was also an enormous, claw-footed desk, and, sitting on a shelf behind it, a shabby, tattered wizard's hat – the Sorting Hat" (13, 155);

"His lip was trembling, and in the absence of his usually toothy grin, he looked weak-chinned and feeble" (13, 218).

Особливо цікавими є пари прикметників, до яких входять похідні прикметники-конституенти з такими афіксами:

1. однаковими суфіксами: *smelly and noisy, slippery and muddy, the successful and the powerful, concerned and frightened, excited and intrigued;*

2. однаковими префіксами: *unguarded and unblocked;*

3. різними суфіксами: *defensive and resentful, thoughtful and sensitive, moody and secretive, really valuable or really dangerous.*

Наступні приклади новоутворених прикметникових словосполучень можна спостерігати лише в текстах поттеріани в зображенні нереального, незвичайного світу, світу казки, в яких і знаходимо ідіолектні особливості мовних одиниць як іманентної ознаки індивідуальності стилю письменниці.

“Hagrid could be seen from the upstairs windows defrosting broomsticks on the Quidditch field, bundled up in a long mole-skin overcoat, rabbit fur gloves, and enormous beaverskin boots” (12, 133) – *mole-skin* може бути лише в казці, *beaverskin* є більш реальним.

“And some was goggling through the bars to him: a freckle-faced, red-haired, long-nosed someone” (13, 23) – зібрані всі прикметники, які не відповідають уявленню про красу чи приємну зовнішність у реальному світі.

“He decided just to drop the first one he caught over the hedge, but the gnome, sensing weakness, sank its razor-sharp teeth into Harry’s finder and he had a hard job shaking it off” (13, 33) – *razor-sharp* конвенціональне слово, але не у сполученні з *teeth*.

“Mr Lucius Malfoy strode into Hagrid’s hut, swathed in a long black traveling cloak, smiling a cold and satisfied smile” (13, 194) – прикметники, які описують посмішку явно, індивідуальні для авторки.

“He didn’t look remotely handsome any more” (13, 218) – прикметник *handsome* у сполученні з *remotely* – дуже індивідуальне поєднання.

Особливо привертають увагу словосполучення з прикметниками кольору. Прикметники кольору в текстах поттеріани супроводжуються детермінантами-іменниками, що в цілому допомагає створити вигаданий світ з опорою на факти та предмети знайомого для читача реального світу. Деякі словосполучення з прикметниками описують колір чи його відтінок, який можна виявити лише в містичному, нереальному світі. Наведемо приклади:

“Filch owned a cat called Mrs Norris, a scrawny, dust-colored creature” (12, 99) – у цьому реченні названо колір незвичного зображення.

“The sky was a clear, forget-me-not blue, and there was a feeling in the air of summer coming” (12, 168);

“She was already wearing a salmon-pink cocktail dress” (13, 13);

“He was wearing a strange mixture of clothes: a pin-striped suit, a scarlet tie, a long black cloak and pointed purple boots. Under his arm he carried a lime-green bowler” (13, 193).

Розглядаючи стилістичну своєрідність похідних прикметників у складі прикметникових словосполучень, ми переконуємося, що значною мірою вони володіють категорією суб’єктивної оцінки, змінюють якісну ознаку, надають прикметниковим словосполученням додаткові оцінно-характеризуючі елементи значення.

Таким чином, однією із стильових ознак романістики Дж. Ролінг є звукова організація прикметникових словосполучень, а саме: алітерація, асонанс, рима, – та графіко-зображувальне оформлення з найчастішим використанням курсиву та розриву. Фонетичні прийоми, вжиті у прикметникових словосполученнях, роблять художню мову поттеріани витонченою, красивою і милозвучною. Авторка творчо і різнобарвно використовує словотворчі ресурси сучасної англійської мови, утворюючи нові одиниці на основі наявних моделей. Саме це цілеспрямоване використання похідних лексичних одиниць, створених за певними словотворчими моделями, тобто маркованих та мотивованих, можна також вважати однією з характерних особливостей індивідуального стилю Джоан Ролінг. То ж очевидно є художня майстерність Дж. Ролінг, зокрема її ідіостиль, який ще потребує свого дослідження, що видається перспективним для вивчення сучасної англійської мови, її структурно-граматичних, семантичних та стильових особливостей.

Література

1. Бондарко Л. В. Основы общей фонетики: учебное пособие / [Л. В. Бондарко, Л. А. Вербицкая, М. В. Гордина и др.; отв. ред. Л. В. Бондарко]. – СПб.: СПб ун-т, 1991. – 152 с.
2. Возняк Т. С. Тексти та переклади: Семантичний простір мови. Одвічні запитання / Т. С. Возняк. – Х.: Фоліо, 1988. – 667 с.

3. Качуровський І. В. Фоніка: підручник для студентів філологічних факультетів / І. В. Качуровський. – К.: Либідь, 1994. – 168 с.
4. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / В. А. Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 272 с.
5. Мороховський А. Н. Стилистика англійського мови: навчальний посібник для студентів / [А. Н. Мороховський, О. П. Вороб'єва, Н. І. Лихошерст, З. В. Тимошенко]. – К.: Вища шк., 1991. – 271 с.
6. Одинцов В. В. Стилистика тексту / В. В. Одинцов. – [2-е изд., стер.] – М.: Эдиториал УРСС, 2004. – 263 с.
7. Ткаченко А. В. Мистецтво слова. Вступ до літературознавства / А.В. Ткаченко. – К., 1988. – 342 с.
8. Фоменко О. Г. Філологічний аналіз художнього тексту: навчальний посібник / [уклад. О. Г. Фоменко]. – [2-е вид., допов. і перероб.] – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 214 с. – Англ.
9. Poole S. Too Much, Not Enough / [S. Poole, E. Grinstead] // *New Statement* /. – L., 2006. – Dec. 18. – P. 88.
10. Yagoda B. When You Catch An Adjective, Kill It / Ben Yagoda. – L.: Broadway Books, 2007. – 241 p.

Довідники

11. Літературознавчий словник-довідник / [Р. Т. Громяк та ін. (ред. рада)]. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К.: Академія, 2006. – 752 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

12. Rowling J. K. Harry Potter and the Philosopher's Stone / J. K. Rowling. – L.: Bloomsbury, 1997. – 215 p.
13. Rowling J. K. Harry Potter and the Chamber of Secrets / J. K. Rowling. – L.: Bloomsbury, 1998. – 257 p.
14. Rowling J. K. Harry Potter and the Prisoner of Azkaban / J. K. Rowling. – L.: Bloomsbury, 1999. – 317 p.
15. Rowling J.K. Harry Potter and the Goblet of Fire / J.K. Rowling. – L.: Bloomsbury, 2000. – 665 p.
16. Rowling J.K. Harry Potter and the Order of Phoenix / J.K. Rowling. – L.: Bloomsbury, 2003. – 638 p.
17. Rowling J. K. Harry Potter and the Half-Blood Prince / J. K. Rowling. – L.: Bloomsbury, 2005. – 607 p.
18. Rowling J. K. Harry Potter and the Deathly Hallows / J. K. Rowling. – L.: Bloomsbury, 2007. – 607 p.